

Martin Šteiner

»Prve demokratične« volitve v novi Jugoslaviji 11.11.1945

Že med II. svetovno vojno je bilo na II. zasedanju Avnoja v Jajcu (1943) sklenjeno, da se kralju Petru II. Karađorđeviću prepove vrnitev v domovino, o vprašanju poveljne ureditve v Jugoslaviji pa bo odločilo ljudstvo z lastno voljo po osvoboditvi. Ko je po koncu vojne nastala t.i. »nova Jugoslavija«, je morala takratna oblast v skladu s sklenjenima sporazumoma med Titom in Šubašičem (16. junija in 1. novembra 1944, zelo pomemben pa je tudi aneks k drugemu sporazumu, ki je bil sprejet 7. decembra 1944), pripraviti volitve v ustavodajno skupščino, ki bo sprejela ustavo, s katero bo določena državna ureditev. Volitve 11.11.1945 so torej posredno dajale odgovor na vprašanje, ali bo Jugoslavija republika ali kraljevina. V Beogradu se je avgusta 1945 pričelo III. zasedanje Avnoja; ta se je preimenoval v Začasno ljudsko skupščino (predsednik je bil dr. Ivan Ribar), ki je na svojih zasedanjih sprejela najpomembnejše zakone za izvedbo volitev v ustavodajno skupščino. Glavni sprejeti zakoni so bili: zakon o volilnih imenikih, zakon o ustavodajni skupščini in zakon o volitvah narodnih poslancev. Starostna meja za volitve se je prvič spustila na 18 let (prej je bila 21), vojaki oz. borci pa so imeli volilno pravico ne glede na starost. Določeno je bilo, da bodo volilci glasovali s kroglicami v lesene skrinjice. Ker se je opozicija odločila, da na volitvah ne nastopi, so na volišče z dopolnilom zakona uvedli še skrinjico brez liste t.i. »črno skrinjico«, ki je nekako simbolizirala kralja. Vanjo so lahko oddali svoj glas tisti, ki niso želeli voliti kandidatov Ljudske fronte. S to alternativo je partija želela narediti volitve legitimne in obenem vplivati na abstinenco, ki kljub vsem zadržkom do »sovražnih elementov« na »najsvobodnejših« volitvah ni smela biti prevelika. Vnesli pa so dodaten varnostni moment, glasovi oddani v »črno skrinjico« se niso upoštevali, to pa pomeni, da so lahko bili izvoljeni samo kandidati Ljudske fronte oz., da kandidati, ki so kandidirali na njenih listah, niso mogli izgubiti (takšna primera sta se dogodila v okrajih Radgona in Dolnja Lendava, kjer sta kandidata Jože Kocbek in Ferdo Godina tudi po uradnih rezultatih izgubila, a sta bila kljub temu izvoljena v skupščino).

Kot eden najpomembnejših predvolilnih postopkov se nam danes kaže vpis v volilne imenike. Sam vpis je urejal zakon o volilnih imenikih, ki je tudi določal, kdo ima volilno pravico in kdo ne. Prav z volilnimi imeniki je oblast precej manipulirala, domnevnih naprotnikov enostavno niso uvrstili v volilni imenik in so jim s tem onemogočili vsakršno dejavnost v zvezi z volitvami. »Zakon o volilnih spiskih je novo močno orožje v boju za odstranitev ljudskih sovražnikov iz javnega življenja, novo orožje v boju za popolno izgraditev države in njenega blagostanja.« Poleg zakona in uradnega obvestila, ki ga je objavilo Ministrstvo za konstituantno, so obstajala še posebna partijska navodila aktivistom za sestavljanje volilnih imenikov, ki so jih poslali Okrajnim komitejem KPS. »Ta navodila so važna v zvezi s čiščenjem volilnih imenikov ... Komisije morajo biti sestavljene iz zanesljivih in spretnih tovarišev in tovarišic. V volilnih imenikih ni mesta za sovražnike naroda in nove ljudske oblasti. Krajevni narodni odbori oziroma okrajne komisije za sestavljanje imenikov odgovarjajo za čistost volilnih imenikov. Amnestija z dne 9. avgusta še nikomur ne daje pravice za vpis v volilni imenik. Amnestija daje samo možnost vključitve v novo življenje. Če bo amnestirani s svojim delom dokazal, da hoče novo življenje, da hoče popraviti svoj zločin nad narodom, bo lahko dobil volilno pravico. Sestavljanje volilnih imenikov predstavlja borbo za čistost našega javnega življenja. Ne bojmo se odločnosti, temeljitosti in neizprososti. Vsi aktivisti okraja in okrožja morajo sodelovati pri sestavljanju in čiščenju volilnih imenikov. Pritožbe omogočajo še temeljitejšo čistko. Čim temeljitejša bo naša čistka, tem popolnejša bo zmaga prave ljudske demokracije.«

Kasneje, ko so bili najpomembnejši predvolilni postopki (kandidatne liste, formiranje volilnih komisij) končani, se je partija odločila, da je v posameznem okraju lahko črtanih največ 4–5% volilcev, na koncu pa so tudi ta odstotek še zmanjšali in se je gibal nekje okoli 1,5%.

Brez strank ni pravih volitev in to je tedanja oblast dobro vedela. Njihova teza je bila, da je najboljše, če stranke so, niso pa dovolj močne, da bi ogrozile pozicijo partije (Ljudske fronte). Že zaradi mednarodne legitimnosti si je oblast določeno udeležbo opozicije na volitvah želela, vendar bi se to moralo zgoditi pod njeno kontrolo. Delovanje strank je urejal zakon o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih. Papirnati (formalni) pogoji za normalno politično življenje so bili izpolnjeni in nekatere stranke so res obnovile delovanje: Demokratska stranka, Republikanska stranka, Socialistična partija Jugoslavije. Programi teh strank so temeljili na njihovih predvojnih programih, bili pa so med seboj zelo različni. Nekatere stranke so zagovarjale centralizem in ustavno monarhijo, druge so bile za republiko, ki mora biti po volji ljudstva in ne kot monarhija po volji bajoneta, ene so bile za federalizem, za druge pa je federalizem predstavljal sinonim za konfederalizem. Vsi pa so zagovarjali splošno, enako, neposredno volilno pravico in tajno glasovanje. Stranke so programe prilagodile novonastalim političnim okoliščinam, vse so nekako sprejele federativno ureditev, čeprav so bile v praksi proti nekaterim federativnim rešitvam. Predvsem Milan Grol je bil nasprotnik umetnega krojenja federalnih enot, v mislih je imel Makedonijo in Črno Goro (po njegovem so Črnogorci odločili o svoji usodi že leta 1918).

Osrednje predvolilno geslo Ljudske fronte je bilo »Obnova je osnovna točka našega programa«. Program je bil zelo populističen, vendar konkreten in je maksimalno izrabil situacijo, v kateri se je nahajala država po vojni. Poudarjali so gradnjo novih šol, obnovo železnice, obenem so se neprestano vračali v leto 1941, ko je ljudstvo izbralo program, Ljudska fronta pa ga bo še naprej izvrševala. Pozabili pa niso še na nekaj, kar je bilo v tistih časih najpomembnejše, zavzeli so se za brezdomece, z množičnimi akcijami sekanja drv so pripravljali kurjavo za zimo in v težje dostopne kraje so začeli dostavljati hrano, »nihče ne sme stradati in zmrzovati«. To pa je bil program, ki ga je večina ljudi takrat najraje slišala in poleg vsega drugega je pomenil zagotovilo za uspeh na volitvah.

Odločili so se, da bo nova skupščina dvodomna, sestavljena iz Zvezne skupščine in Skupščine narodov. V Zvezno skupščino se je za vso državo (Jugoslavijo) volilo 348 poslancev (en poslanec na vsakih 40.000 prebivalcev), Slovenija je kot federalna enota volila 29 poslancev, ki so jih razdelili upoštevaše zadnji popis prebivalstva iz leta 1931. Okrožno mesto Ljubljana je volilo 3 poslance, ljubljansko okrožje jih je volilo 6, tudi celjsko okrožje je volilo 6 poslancev, mariborsko okrožje jih je volilo 9, novomeško pa 5. Volilna okrožja so bila razdeljena še na volilne okraje, skupno število volišč v Sloveniji pa je bilo 2013.

Volitve v Skupščino narodov so se odvijale po posameznih federalnih enotah. Slovenija je tako kot druge federalne enote (razen Vojvodine ter Kosova in Metohije) volila 25 kandidatov (volilec je volil celotno listo s 25 kandidati). Na listi Ljudske fronte za Slovenijo so kandidirali: Josip Vidmar, Edvard Kocbek, Josip Rus, Oton Župančič, France Bevk, Aleš Bebler, Josip Jeras, Stanko Cajnkar, Vlado Ambrožič, Pepca Kardelj, Stane Kavčič, Lidija Šentjurs, Franc Snoj, France Lubej, Tone Vidmar, Bojan Polak, Beno Kotnik, Pavel Lunaček, Alojz Mlakar, Ivan Novak, France Poglajen, Tone Hafner, Srečko Žumer, Tone Dolinšek in Janko Rudolf, vsi kandidati so imeli še namestnike.

Ob normalni udeležbi več strank in s tem več list bi za volitve v Zvezno skupščino veljalo pravilo relativne večine, izvoljen bi bil kandidat tiste liste, ki bi relativno večino dobila. Mandati za Skupščino narodov pa bi se delili po t.i. d'Hondtovem sistemu, število glasov posamezne liste bi se delilo po vrsti z 2, 3, 4 itd., dokler ne bi razdelili vseh 25 mandatov. Ker pa se je opozicija iz več razlogov odločila za bojkot, so sprejeli že omenjeno zakonsko dopolnilo o skrinjici brez liste, s tem pa tudi ni bilo razdeljevanja posameznih mandatov, ampak so povsod že po logiki avtomatike bili izvoljeni kandidati Ljudske fronte (tudi tam, kjer je večino dobila »črna skrinjica«). Res je, da je poleg Ljudske fronte (nosilec njene liste je bil Tito) svojo zvezno kandidatno listo prijavila tudi Delavska fronta z nosilcem Hadži-Todorom Dimitrijevičem, književnikom in bivšim narodnim poslancem iz Beograda, vendar je bila zavrnjena.

11. novembra 1945 je torej prišlo do volitev. Za dan volitev je partija izdala konkretne naloge svojim aktivistom: »Vsak Partije je dolžan napeti vse sile ob volitvah in na dan volitev organizirati okrašene vozove. V mestu in vasi moramo poskrbeti, da bo na vsaki hiši zastava. Postaviti moramo agitatorske ekipe na okrožju in na okrajih, da jih bomo poslali na dan volitev tja, kjer bo šlo bolj slabo, da bodo tam s svojim delom podprli«.

Volitev se je v Sloveniji udeležilo 92% vseh volilnih upravičencev, za Ljudsko fronto jih je glasovalo 85% (najmanj v takratni Jugoslaviji, določeno rezervo pa predstavlja še potvarjanje rezultatov v korist Ljudske fronte, saj so ponekod kroglice kar presipavali iz skrinjice v skrinjico).

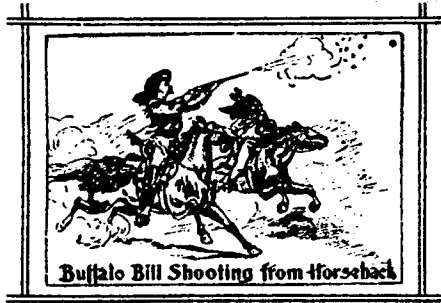
Uradno sta tako ostala edina okraja z zmago »črne skrinjice« Radgona in Dolnja Lendava, povsod drugod pa je Ljudska fronta slavila »prepričljivo« zmago, pa tudi, če je ne bi, bi ji zmago zagotovila volilna geometrija. Če nič drugega, so že takratne volitve potrdile relativnost samega postopka izbiranja predstavnikov ljudstva, ki je vse prej kot enostaven in nudi številne možnosti manipulacije z volilci, ki pa se jih ti kljub največji »demokraciji« postopka premalo zavedajo.

VIRI:

1. Pokrajinski arhiv Maribor, Fond: Mestni in okrožni komite KPS Maribor, Poročila o političnem stanju in zapisniki sej iz leta 1945. – 2. Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije, leto 1945, številke: 59, 63, 83 in 84. – 3. Slovenski poročevalec, leto 1945. – 4. Ljudska pravica, letnik 1945. – 5. Vestnik, letnik 1945. – 6. Mladina, letnik 1945. – 7. Petranović Branko, Zečevčč Momčilo, Jugoslovenski federalizam, ideja i stvarnost. Tematska zbirka dokumenata 2, Beograd 1987. – 8. Petranović Branko, Zečević Momčilo, Jugoslavija 1918–1988. Tematska zbirka dokumenata, Beograd 1988.

LITERATURA:

1. Kardelj Edvard, Spomini. Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944–1957, Ljubljana 1980. – 2. Kosanović N. Sava, Jugoslavija bila je osuđena na smrt. Zagreb 1984. – 3. Skupštinski izbori u Jugoslaviji 1942–1982. Beograd 1983. – 4. Zgodovina Slovencev. Ljubljana 1979.

ZGODOVINA ZA VSE

Nova slovenska znanstvena
revija, polna zanimivih in
kratkočasnih zgodb, ki jih
piše življenje.

VSE ZA ZGODOVINO

Vse informacije lahko dobite na sedežu **Zgodovinskega društva Celje**
(Muzej novejšje zgodovine Celje) Prešernova 17, 3000 Celje
tel.: (063) 442-501, fax: (063) 443-490

Na voljo so vam vse številke po ugodni ceni.